

Заняття 5. Типологія характерів та їх діагностика

Приблизний план

1. Психологічна концепція акцентуацій. Діагностика.
2. Функціонально-типологічні та соціальні теорії. Діагностика.

Література

1. Овчинников Б.В. Ваш психологический тип. – СПб., 1994. – 237 с.
2. Козляковский П.А., Сичко С.М. Психодиагностика и саморегуляция характерологических особенностей ученика. – Николаев, 1996. – 70 с.
3. Молодцов А., Хохиль С. Практикум по прикладной соционике. – К., 1994. – 204 с.
4. Реан А.А., Лукин С.Е. Методическое руководство по исследованию типов акцентуации. – СПб., 1993.
5. Юнг К. Психологические типы / Под общей ред. В. Зеленского. – СПб., 1995. – С. 402-496.

Практичні завдання

Дослід 5.1. Психодіагностика акцентуації (методика Смішека)

**Вступні зауваження. Психологічна концепція акцентуацій.
Поняття акцентуації**

Поняття “акцентуація” уперше ввів німецький психіатр і психолог, професор неврології неврологічної клініки Берлінського університету Карл Леонгард (К. Leonhard). Ним же розроблена й описана відома класифікація акцентуацій особистості.

У нашій країні одержала поширення інша класифікація акцентуацій, що була запропонована відомим дитячим психіатром професором А.Е. Личком. Однак і в тому, і в іншому підході зберігається загальне

розуміння змісту акцентуації. У найбільш лаконічному вигляді акцентуацію можна визначити як *дисгармонійність розвитку характеру, гіпертрофовану виразність окремих його рис, що обумовлює підвищену уразливість особистості у відношенні визначеного роду впливів і утрудняє її адаптацію в деяких специфічних ситуаціях.*

При цьому важливо відзначити, що вибіркова уразливість по відношенню до визначеного роду впливів, що має місце для тієї чи іншої акцентуації, можуть поєднуватися і співвідноситися з доброю або навіть підвищеною стійкістю до інших впливів. Точно так само ускладнення з адаптацією особистості в деяких специфічних ситуаціях (сполучених з даною акцентуацією) може сполучитися з добрими або навіть підвищеними здібностями до соціальної адаптації в інших ситуаціях. При цьому ці “інші” ситуації самі по собі можуть бути об’єктивними і більш складними, але не сполученими з даною акцентуацією, не референтні їй.

У роботах К. Леонгарда використовується як сполучення “акцентуїтована особистість”, так і “акцентуїтовані риси характеру”. Хоча все-таки головним у нього є поняття “акцентуація особистості”. Сама класифікація К. Леонгарда є класифікація акцентуїтованих особистостей. А.Е. Личко думає, що вірніше було б говорити про акцентуації характеру, тому що в дійсності саме про особливості характеру і типології характеру йде мова.

Ми вважаємо, що вірним є використання обох сполучень – і “акцентована особистість”, і “акцентуація характеру”. У вітчизняній психології склалася традиція чітко, а іноді і різко підкреслювати розходження в поняттях “особистість” і “характер”. При цьому мається на увазі, що поняття “особистість” більш широке, що включає в себе спрямованість, мотиви, установки, інтелект, здібності і т.д. Тим часом у західній психології часто, говорячи про “особистість”, мають на увазі її характерологію. До цього є визначені підстави, тому що характер – це не тільки базис особистості (так вважає багато хто, хоча і це дискусійно), але й інтегративне утворення. У характері знаходять своє вираження і система відносин особистості, її установки, орієнтації і т.ін. Якщо ж звернутися саме до описів різних акцентуацій (все рівно, в якій типології – К. Леонгарда або А. Личка), то легко побачити, що багато що в них

характеризує саме особистість у різних її аспектах. Надалі ми в однаковій мірі й у рівному значенні будемо використовувати обидва терміни – “акцентована особистість” і “акцентуація характеру”. Однією з розповсюджених практичних помилок, від якої нам хотілося б застерегти, є трактування акцентуації як установленної патології. Однак це не так. У роботах К. Леонгарда спеціально підкреслювалося, що акцентуйовані люди не є ненормальними. У протилежному випадку нормою варто було б вважати тільки середню посередність, а будь-яке відхилення від неї розглядати як патологію (К. Леонгард, 1981). К. Леонгард навіть думав, що людина без натяку на акцентуацію, звичайно, не схильна розвиватися в несприятливу сторону, але настільки ж мало ймовірно, що вона як-небудь відрізняється в позитивну сторону. Акцентуйованим особистостям, навпаки, властива готовність до особливого, тобто як до соціально позитивного, так і соціально негативного розвитку. Узагальнюючи все сказане, мабуть, можна зробити висновок, що *акцентуація є не патологією, а крайнім варіантом норми.*

За різними даними, поширеність акцентуацій у популяції сильно варіює і залежить від багатьох факторів. До цих факторів відносяться соціокультурні особливості середовища, статеві і вікові особливості та ін. За даними К. Леонгарда і його співробітників, частка акцентуйованих особистостей у дорослому населенні складає приблизно 50%. Однак автори спеціально підкреслюють, що в інших країнах співвідношення акцентуйованих і неакцентуйованих людей може бути іншим.

Хоча в цілому питання про динаміку акцентуацій розроблене ще недостатньо, уже зараз можна говорити про феномен загострення рис акцентуйованого характеру в підлітковому віці. Надалі, мабуть, відбувається їхнє згладжування або компенсація, а також перехід явних акцентуацій у приховані.

Опитувач

Інструкція

Пропонуємо Вам відповісти на подані нижче запитання. Нас цікавить лише Ваша думка стосовно кожного запитання. Тому відповідайте зразу, не замислюючись. Пам'ятайте, що правильних або неправиль-

них відповідей немає. Ви можете відповісти лише “так” або “ні”. Інших варіантів відповідей немає. На самому опитувачі не слід нічого писати. Свою відповідь відмічайте на окремому “Бланку відповідей” (додаток 5.1.1), поставивши хрестик у віконці “так” або “ні” навпроти цифри, що відповідає номеру запитання.

1. У Вас частіше веселий і безтурботний настрій?
2. Ви чутливі до образ?
3. Буває так, що у Вас на очах з'являються сльози в кіно, театрі, бесіді тощо?
4. Зробивши щось, Ви сумніваєтеся, чи все зроблене вірно, і не заспокоюєтеся до тих пір, поки не будете впевнені ще раз у тому, що все зроблено правильно?
5. В дитинстві Ви були такими ж сміливими та відчайдушними, як усі Ваші однолітки?
6. Чи часто у Вас змінюється настрій від стану безмежної радості до відрази до життя, до себе?
7. Чи являєтеся Ви звичайно центром уваги в суспільстві, колективі?
8. Чи буває так, що Ви знаходитеся безпричинно в такому поганому настрої, що з Вами краще не розмовляти?
9. Ви серйозна людина?
10. Чи можете Ви захоплюватися чимось?
11. Чи завзятий Ви?
12. Ви швидко забуваєте, якщо Вас хто-небудь образить?
13. Чи м'якосердний Ви?
14. Опускаючи листа до поштової скриньки, чи перевіряєте Ви, проводячи рукою по отвору скриньки, що лист упав туди?
15. Чи намагаєтеся Ви завжди бути в числі кращих робітників?
16. Чи бувало Вам страшно в дитинстві під час грози або при зустрічі з незнайомою собакою?
17. Чи намагаєтеся Ви у всьому і всюди дотримуватися порядку?
18. Чи залежить Ваш настрій від зовнішніх обставин?
19. Чи люблять Вас Ваші знайомі?
20. Чи часто Ви відчуваєте сильний внутрішній неспокій, можливу біду або невдачу?

21. У Вас часто начебто пригнічений настрій?
22. Чи була у Вас хоча б раз істерика або нервовий зрив?
23. Тяжко Вам довго усидіти на одному місці?
24. Якщо стосовно Вас несправедливо повелися, чи енергійно Ви відстоюєте свої інтереси?
25. Чи можете Ви зарізати курку або вівцю?
26. Чи дратує Вас, якщо вдома штора або скатертина висять нерівно, і Ви зразу ж намагаєтеся поправити їх?
27. Ви боялися в дитинстві залишатися самі вдома?
28. Чи часто у Вас змінюється настрій без причин?
29. Чи завжди Ви намагаєтеся бути достатньо сильним робітником у своїй професії?
30. Чи часто Ви починаєте сердитися або впадати в гнів?
31. Чи можете Ви бути безклопітно веселим?
32. Чи буває так, що відчуття повного щастя буквально виплескує з Вас?
33. Як Ви гадаєте, чи вийде з Вас ведучий гумористичної вистави?
34. Ви звичайно говорите про свою думку достатньо відверто, прямо й недвозначно?
35. Вам важко переносити вигляд крові? Чи викликає це у Вас неприємні відчуття?
36. Чи любляете Ви роботу з високою особистою відповідальністю?
37. Чи здатні Ви захищати людей, до яких несправедливо відносяться?
38. В темний підвал Вам страшно спускатися?
39. Чи любляете Ви таку роботу, де діяти потрібно швидко, але вимоги стосовно якості виконання невисокі?
40. Чи любите Ви спілкуватися?
41. В школі Ви із задоволенням декламували вірші?
42. Чи тікали Ви в дитинстві з дому?
43. Чи здається Вам життя тяжким?
44. Чи буває так, що після конфлікту, образи Ви були настільки розчаровані, що йти на роботу було просто неможливо?
45. Можна сказати, що при невдачі Ви втрачаєте почуття гумору?

46. Зробили б Ви перші кроки до примирення, якщо Вас хто-небудь образив?
47. Ви дуже любите тварин?
48. Чи повертаєтеся Ви, щоб упевнитися, що залишили будинок або робоче місце в такому стані, що там нічого не станеться?
49. Чи переслідує Вас інколи неясна думка, що з Вами та Вашими близькими може статися щось страшне?
50. Чи вважаєте Ви, що Ваш настрій дуже часто змінюється?
51. Чи тяжко Вам доповідати (виступати на сцені) перед великою кількістю людей?
52. Ви зможете вдарити того, хто Вас скривдив?
53. У Вас дуже велика потреба спілкування з іншими людьми?
54. Ви відноситеся до тих, хто при будь-яких розчаруваннях впадає в глибоку депресію?
55. Вам подобається робота, що вимагає енергійної організаторської діяльності?
56. Чи наполегливо Ви домагаєтеся наміченої цілі, якщо на шляху до неї треба долати велику кількість перешкод?
57. Чи може трагічний фільм схвилювати Вас так, що на очах з'являться сльози?
58. Чи часто Вам буває тяжко заснути через те, що проблеми прожитого дня або майбутнього весь час крутяться у Ваших думках?
59. В школі Ви інколи підказували своїм товаришам або давали списувати?
60. Чи знадобиться Вам велике напруження волі, щоб одному вночі пройти по цвинтарю?
61. Буває так, що, будучи в гарному настрої перед сном, Ви наступного дня прокидаєтеся в пригніченому, що триває кілька годин?
62. Чи добре Ви слідкуєте за тим, щоб кожна річ у Вашій квартирі була лише на одному і тому ж місці?
63. Чи легко Ви звикаєте до легких ситуацій?
64. Чи болить у Вас голова?
65. Ви часто смієтеся?
66. Чи можете Ви бути привітним навіть з тим, кого Ви, певна річ, не цінуєте, не любите, не поважаєте?

67. Ви рухлива людина?
68. Ви дуже хвилюєтеся через несправедливість?
69. Ви настільки любите природу, що можете назвати себе її другом?
70. Виходячи з дому або лягаючи спати, перевіряєте Ви, чи закритий газ, вимкнене світло, зачинені двері?
71. Ви дуже боязлива людина?
72. Чи змінюється Ваш настрій при вживанні алкоголю?
73. В дитинстві ви залюбки брали участь у гуртках художньої самодіяльності (театр, танці тощо), а може, Ви берете участь і зараз?
74. Ви оцінюєте життя песимістично, не чекаючи на радість?
75. Вас часто тягне мандрувати?
76. Чи може Ваш настрій змінитися так різко, що Ваш стан радості раптово зміниться сумним, пригніченим настроєм?
77. Чи легко Ви можете підняти настрій друзів у компанії?
78. Чи довго Ви переживаєте образу?
79. Чи переживаєте Ви довгий час горе інших людей?
80. Чи часто, будучи школярем, Ви переписували сторінку з Вашого зошита, якщо випадково ставили на ній пляму?
81. Ставитеся Ви до людей скоріше з недовірою та обережністю, ніж із довірою?
82. Чи часто Ви бачите страшні сни?
83. Буває, що Ви хвилюєтеся, що кинетеся під колеса потяга, або, стоячи біля вікна багатоповерхового будинку, боїтеся того, що можете випасти з нього?
84. У веселій компанії Ви звичайно веселий?
85. Чи можете Ви відволіктися від складних проблем, що вимагають вирішення?
86. Ви стаєте менш стриманим та відчуваєте себе більш вільно, якщо вжили алкоголь?
87. У бесіді Ви скупі на слова?
88. Якщо б Вам необхідно було грати на сцені, Ви б змогли так ввійти в роль, щоб забути про те, що це лише гра?

Підрахунок результатів

До кожної з десяти шкал, які оцінюють типи акцентуації особистості, відносяться “свої” питання. Співставте свої відповіді по кожній шкалі з відповідями, що наведені у “Бланку фіксації результатів” (додаток 5.1.2). За кожне співпадання дається один бал. Підрахуйте, скільки балів у Вас набралось по кожній із десяти шкал. Цю цифру необхідно помножити на поправочний коефіцієнт, як вказано в цьому “Бланку...”. Ознакою акцентуації риси є величина більше 12 балів.

Додаток 5.1.1

Бланк відповідей

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вік _____ Дата _____

	Так	Ні		Так	Ні		Та к	Ні		Та к	Ні		Та к	Ні		Та к	Ні
1			16			31			46			61			76		
2			17			32			47			62			77		
3			18			33			48			63			78		
4			19			34			49			64			79		
5			20			35			50			65			80		
6			21			36			51			66			81		
7			22			37			52			67			82		
8			23			38			53			68			83		
9			24			39			54			69			84		
10			25			40			55			70			85		
11			26			41			56			71			86		
12			27			42			57			72			87		
13			28			43			58			73			88		
14			29			44			59			74					
15			30			45			60			75					

Додаток 5.1.2

Бланк фіксації результатів

П.І.Б. _____ Дата _____

Вік _____ Стать _____

Тип акцентуації	Сирі бали	Коефіцієнти	Кінцеві показники
1. Демонстративний Ключ: Відповідь “Так” – 7, 19, 22, 29, 41, 44, 69, 66, 73, 85, 88; “Ні” – 54	x	2	=
2. Педантичний Ключ: Відповідь “Так” – 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 62, 70, 81, 83; “Ні” – 36	x	2	=
3. Ригідний Ключ: Відповідь “Так” – 2, 15, 24, 34, 37, 37, 56, 68, 78, 81; “Ні” – 12, 46, 59	x	2	=
4. Збудливий Ключ: Відповідь “Так” – 8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86	x	3	=
5. Гіпертимічний Ключ: Відповідь “Так” – 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77	x	3	=
6. Дистимічний Ключ: Відповідь “Так” – 9, 21, 43, 75, 87; “Ні” – 31, 53, 65	x	3	=
7. Сенситивний Ключ: Відповідь “Так” – 1, 27, 38, 49, 60, 71, 82; “Ні” – 5	x	3	=
8. Циклотимічний Ключ: Відповідь “Так” – 6, 18, 28, 40, 50, 61, 72, 84	x	3	=
9. Афективно-екзальтований Ключ: Відповідь “Так” – 10, 32, 54, 76	x	6	=
10. Емотивний Ключ: Відповідь “Так” – 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79; “Ні” – 25	x	3	=